

комиссии для рассмотрения проекта о заведении военных корпусов в губерниях (1803 г.) // ПСЗ. – Собр. 1-е. – Т. 27. – № 20975. 11. Указ об учреждении военных училищ (1805 г.) // ПСЗ. – Собр. 1-е. – Т. 28. – № 21675. 12. Чугуевское юнкерское училище // Русская императорская армия: сайт. – Режим доступа: <http://www.regiment.ru/reg/VI/C/17/1.htm>.

Поступила в редколлегию 11.03. 12

УДК 271.2-726.1

С.С. ТЕЛУХА, канд. іст. наук, старший викладач НТУ «ХП»

ОСНОВНИ НАПРЯМКИ КАДРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИТРОПОЛИТА АНТОНІЯ (ХРАПОВИЦЬКОГО) НА ХАРКІВСЬКИЙ КАФЕДРІ

В статті аналізуються основні напрямки кадрової діяльності Владика Антонія під час служіння на Харківській кафедрі, які полягали в частковій реорганізації кадрового складу духовенства єпархії, розширенні прав регіонів єпархії за рахунок створення вікаріатств, нагородженні церковнослужителів.

In the article basic directions skilled activity of Bishop Anthony are analysed during his service on the Kharkov department, which consisted in partial reorganization of skilled composition of clergy, expansion of rights for the regions of diocese as formation of vikariatsv, rewarding of church pastors.

В статье анализируются основные направления кадровой деятельности Владика Антония во время его служения на Харьковской кафедре, которые заключались в частичной реорганизации кадрового состава духовенства, расширении прав всех регионов епархии в виде образования викаріатств, награждении церковнослужителей.

Постать митрополита Антонія (Храповицького) одна із найвідоміших в історії Православної Церкви початку ХХ століття, діяльність якого припала на часи знакових історичних подій. На Харківській святительській кафедрі Владика проводив насичену церковну та суспільно-політичну діяльність. Всі заходи, які здійснювалися ним протягом чотирьох років були спрямовані виключно на зміцнення позицій Російської Православної Церкви, повернення її колишнього авторитету серед населення, посилення в народі почуттів набожності, релігійного благоговіння, богобоязні. Кадрові заходи Владика займали окреме місце в його багатогранній діяльності та не були до цього предметом подібного дослідження.

Для написання цієї статті, автором були використані праці як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Серед сучасних українських регіональних вчених, які вивчають проблеми православної церкви та діяльність її архієреїв слід згадати праці М.Матвієнка, О.Кравченко, С.Шоломової [1-4]. Схожим прикладом може слугувати російська

історіографія, а саме праці В. Алексєєва, А. Бахтуриної, М.Бабкіна [5-7]. Заслугує окремої уваги багатотомне видання єпископа Каліфорнійського Никона (Рклицького), який був учнем та однодумцем Владика Антонія та вивчав головні аспекти його церковної та громадської діяльності [8]. Зокрема, Никон (Рклицький) висвітлив декілька цікавих фактів, що стосувалися кадрових ініціатив Високопреосвященного [8, с. 12-20].

Важливою для даного дослідження є опублікована в 2009 році перша енциклопедія Православ'я на Слобожанщині, яка включає в себе короткий опис історії Харківської єпархії, життя та діяльності її архієреїв, церковних вчених, викладачів, богословів, місіонерів, письменників, тощо [9].

Ретельне дослідження кадрової політики Високопреосвященного Антонія довело, що вона відрізнялася певною лояльністю до харківських церковників і була позбавлена намірів кардинальним чином змінити старий кадровий склад єпархіального управління всіх рівнів. Вже 2 січня 1914 року за розпорядженням нового архієпископа був скликаний спеціальний єпархіальний з'їзд „з метою особистого знайомства ... з благочинними єпархії ... і з положенням благочинницьких рад” [10, арк. 58]. Проте свідомості про масові звільнення представників місцевого духовенства з ключових посад, ані про докорінні зміни у кадровому складі приходських священнослужителів джерела не містять. З одного боку, це пояснюється обмеженістю в часі – надто недовго Владика перебував на чолі Харківської кафедри, щоб встигнути кардинально оновити ієрархічно-священницький „корпус”, а, крім того, політична та економічна нестабільність 1914 року відвернули його увагу на вирішення більш глобальних питань. З іншого ж боку, в докорінних кадрових змінах взагалі могло не бути потреби через відповідний професійний підбір церковно- і священнослужителів.

Вдалося знайти відомості лише про кілька нових призначень. Перш за все, це призначення на посаду єпархіального місіонера архієпископа Митрофана, якого було викликано з Волині [8, с. 12]. Безперечно, в цьому випадку можна було б підозрювати Антонія (Храповицького) у намаганні наблизити до себе перевірену людину, однодумця й соратника, допомогти їй у кар'єрному рості, проте, для даного призначення можна знайти інше раціональне пояснення. Свого часу архієпископ Митрофан набув значного досвіду боротьби з прозелітизмом у Волинській єпархії, що мало особливе значення для Харківської губернії, де на початку ХХ століття спостерігалися різке

поширення дисидентських релігійних рухів та падіння авторитету Православної Церкви.

Важливу посаду харківського вікарія було збережено за єпископом Сумським Феодором, який отримав новий титул „єпископа Старобельського, 1-го вікарія Харківського Архієпископа” [8, с. 16].

У 1916 році владику Антоній отримав у Синоді дозвіл на створення в Харківській єпархії другого вікаріатства з метою консолідації всіх єпархіальних районів під безпосереднім архіпастирським контролем; звання другого вікарія отримав вищезгаданий архімандрит Митрофан, якому доводилося одночасно суміщати дві ключові посади [11]. Єпископ Митрофан першим із вікаріальних єпископів став жити в місті Суми [9, с. 17].

У 1918 році, наприкінці свого перебування на Харківській кафедрі, Владика домігся створення останнього, третього вікаріатства, головою якого призначив свого соратника, колишнього настоятеля Мелецького монастиря Варшавсько-Холмської єпархії архімандрита Алексія, надавши йому звання єпископа Вовчанського [8, с. 16; 11].

За ініціативою Владики, вікарії не тільки здійснювали функції помічників голови єпархії (що, на його думку, було антиканонічно та принизливо), а й отримали широкі права повітових архієреїв з дозволом керування всіма сферами церковного життя власних повітів [8, с. 20].

Що стосується позиції Антонія (Храповицького) відносно парафіяльного духовенства, то вона також не відрізнялася якими-небудь особливостями за виключенням того, що, за спогадами сучасників, він не був прихильником жорстких адміністративних стягнень або навіть простих доган відносно пастирів, що провинилися. Враховуючи фактор людської слабкості, він завжди намагався проявляти поблажливість, а тому й не здобув слави суворого керівника. Навіть після отримання доносів на конкретних духовних осіб, які уникали виконання службових обов’язків, наприклад, ігнорували необхідні для священнослужителя сповіді в окружного духовника, Владика не робив жодних радикальних дій у вигляді адміністративних покарань [12, арк. 8; 13, арк. 31]. Більш того, Владика виступав ярим противником анонімних скарг і влітку 1914 року передав до Харківської духовної консисторії особливе розпорядження наступного змісту: „Оголошую для загального відома, що з самого приїзду до Харкова я отримую щотижня близько півдесятка непідписаних скарг ... Ці скарги я знищую без всілякого наслідку і ... не торкаюся до них, якщо одразу помічаю, що вони не підписані” [14]. Для запобігання професійних і моральних порушень Владика лише регулярно видавав

різноманітні „пояснення” богослужбового статуту й пастирської діяльності, вимагаючи бездоганного служіння Православної Церкві [8, с. 21].

„За благонравну поведінку та віддане виконання ... різних послухань” Преосвященний Антоній широко практикував традиційні заохочування представників середнього та нижчого клиру у вигляді нагородження їх елементами священослужительського вбрання – набедрениками, палицями, скуф’ями, камилавками [15, арк. 2; 16, арк. 1; 17-25]. Однак було з’ясовано цікавий факт. Духовні особи, які отримували нагороди морального характеру, повинні були сплачувати обов’язкові грошові внески у розмірі 2 крб. „за бланк про нагородження” та 13 крб. „на покращення побуту службовців канцелярії Духовної консисторії”, що викликало загальне незадоволення харківського духовенства. Таке становище справ було переглянуто лише у травні 1918 року, коли протоієрей Георгіївської церкви Ізюмського повіту Михайло Секиренко подав до консисторії рапорт з відмовою робити подібні внески через відсутність коштів. Рішенням консисторії сплачування нагородженими „пожертвувань” не скасували, але „надали їм характер необов’язковості” [16, арк. 1].

Антоній (Храповицький) намагався залишити незмінною і систему адміністративного управління Харківською єпархією. Вона традиційно функціонувала за принципом колегіальності, тобто шляхом прийняття спільних рішень обмеженого кола церковних ієрархів на чолі з архієпископом Антонієм. При цьому вирішення всіх принципово важливих церковно-релігійних питань залишалося прерогативою єпархіальних з’їздів духовенства. Але після Лютневої революції 1917 року, з причин, які вже не залежали від Владики, встановлений порядок почав поступово руйнуватися, відкриваючи шлях до демократизації системи церковного управління. Відповідно до вимог часу, у квітні-травні 1917 року Святіший Синод розробив і видав ухвалу щодо привілеїв духовенства і мирян та їх більш активної участі в керуванні церковними справами з метою „ліквідації недоліків церковно-суспільного життя, що їх було накопичено за попереднього ладу” [13, арк. 24]. Відповідно до неї, почалося створення „виконавчих духовних комітетів” – виборних органів з рівною кількістю духовних і світських членів. Крім того, для вирішення поточних питань створювалися єпархіальні союзи, а також частіше скликалися єпархіальні з’їзди, збори та парафіяльні зібрання [13, арк. 24-25].

Навесні 1918 року Помісний Собор Російської Православної Церкви підписав розпорядження про скасування єпархіальних з’їздів та надання повноважень „вищого органу, за допомогою якого архієрей

керує єпархією”, єпархіальному зібранню у складі представників духовенства й мирян. До компетенції зібрання входило вирішення церковно-просвітницьких та фінансово-економічних проблем єпархії, забезпечення духовно-релігійних потреб парафіян, завідування свічковими заводами, організація матеріальної допомоги духовним і світським особам [26].

Подібне єпархіальне зібрання в Харківській єпархії вперше і в останнє відбулося 15 травня 1918 року під головуванням Високопреосвященного Антонія. За його пропозицією було обрано товаришів голови зібрання, якими стали єпископ Сумський Митрофан і єпископ Старобельський Неофіт, а також затверджено рішення про створення 5-ти спеціальних комісій – адміністративної, фінансової, з завідування єпархіальною типографією та газетою, з завідування духовно-навчальними закладами [26]. Проте документальні відомості щодо їх діяльності повністю відсутні. Враховуючи політичний хаос, в якому опинилася колишня Російська імперія у той час, можна припустити, що ці комісії так і не змогли розпочати роботу.

Отже, кадрова діяльність Владика Антонія є невід'ємною частиною його церковно-адміністративної діяльності. Вона була спрямована не на докорінні зміни в управлінні єпархією, а на поліпшення самої її структури, розширення автономії регіонів, створення сприятливої, дружньої атмосфери серед духовенства, шляхом поширення усіляких заохочень, подяк, нагород.

Список літератури. 1. *Матвеевко М.* История Харьковской епархии (1850–1988). – Научный очерк / М. Матвеевко. – Х.: [Б.и.], 1999. – 227 с. 2. *Матвеевко М., Каплин А.Д.* Харьковская епархия в условиях революционных событий 1917 // 1917 год: Революции в России. Мат-лы Всероссийск. науч. конф. 30 ноября – 1 декабря) 2007 г. – М.: МГПУ, 2008. – С.299-304. 3. *Кравченко О. В.* Благодійна діяльність Православної Церкви в Харківській єпархії (1799–1917 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Харківський національний ун–т ім. В.Н.Каразіна / О. В. Кравченко. – Х., 2003. – 19 с. 4. *Шоломова С. Б.* Антоний Храповицкий в Харькове / С. Б. Шоломова // Наукові здобутки Слобідської України: філософія, релігія, культура – Х : Курсор, 1999 – С.127 – 132. 5. *Алексеев В. А.* Иллюзии и догмы: Взаимоотношения Сов. государства и религии / В. А. Алексеев. – М.: Политиздат, 1991 . – 398 с. 6. *Бахтурина А.Ю.* Политика Российской империи в Восточной Галиции в годы Первой мировой войны / А.Ю. Бахтурина. Серия “Первая монография “ под ред. Г.А. Бордюгова. – Москва, АИРО–XX, 2000. – 264 с. 7. *Бабкин М.А.* Российское духовенство и свержение монархии в 1917 году (Материалы и архивные документы по истории Русской православной церкви) / М.А. Бабкин. – М.: Индрик, 2006. – 504 с. 8. *Никон* (Рклицкий), еп. Жизнеописание Блаженнейшего Антония, митрополита Киевского и Галицкого / Никон (Рклицкий). – Нью–Йорк, 1958. – Т.4. – 248 с. 9. Православная энциклопедия Харьковщины / Автор идеи и руководитель проекта В.В.Петровский. Сост., отв. ред. А. Д. Каплин. – Х.: Майдан, 2009. – 564 с. 10. ДАХО.- Ф. 40. – Оп. 100. – Спр. 613. Про скликання єпархіального зїзду духовенства (1914 р.). 11. Список викарных архиереев Харьковской Епархии Московского патриархата [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org.wikipedia/org.12>

ДАХО.- Ф. 40. – Оп. 101, Спр. 1014. Про зїзд духовенства (1917 р.). 13. ДАХО.- Ф. 40. – Оп. 101, Спр. 1014а. Про зїзд духовенства (1917 р.). 14. Распоряжение Архиепископа Антония // Харьковские губернские ведомости. – 1914. – 28 августа. 15. ДАХО.- Ф. 40. – Оп. 100. – Спр. 671. Про нагородження священно-церковних служителів (1914 р.). 16. ДАХО.- Ф. 40. – Оп. 100. – Спр. 1001. Питання про пожертвування духовенства за нагороди (1918 р.). 17. Награды духовенству // Харьковские губернские ведомости. – 1914. – 30 ноября. 18. Награды духовенству // Харьковские губернские ведомости. – 1914. – 4 декабря. 19. Награды духовенству // Харьковские губернские ведомости. – 1914. – 9 декабря. 20. Награды духовенству // Харьковские губернские ведомости. – 1914. – 17 декабря. 21. Награды духовенству // Южный край. – 1916. – 6 февраля. 22. Награды духовенству за сбор золотой монеты // Южный край. – 1916. – 24 февраля. 23. Награждение // Харьковские губернские ведомости. – 1915. – 25 января. 24. Награждение // Харьковские губернские ведомости. – 1915. – 3 января. 25. Награждение // Харьковские губернские ведомости. – 1915. – 8 января. 26. Епархиальное собрание // Южный край. – 1918. – 16 мая.

Надійшла до редколегії 1.2.2012

УДК 930(477.54):[94(=16/=17):001.53]

Н.М. МАЛИНОВСЬКА, канд. іст. наук, Північний Міжнародний
Слов'янський університет, Харків

БАЛТО-СЛОВ'ЯНСЬКІ ПАРАЛЕЛІ У ТВОРЧОСТІ А.П. КОВАЛІВСЬКОГО

У статті проаналізовано балто-слов'янські паралелі у творчості видатного українського джерелознавця А.П. Ковалівського (1895 – 1969), які дозволили вченому обґрунтувати новий перспективний підхід до вивчення дохристиянських вірувань в Україні і довести достовірність свідчень арабського мандрівника X ст. Ахмеда Ібн Фадлана.

В статті проаналізовані балто-славянські паралелі в творчості видаючогося українського історикознавця А.П. Ковалівського (1895 - 1969), которые позволили ученому обосновать новый перспективный подход к изучению дохристианских верований в Украине и доказать достоверность сведений арабского путешественника X века Ахмеда Ибн Фадлана.

The Baltic-Slav parallels from the creative work by A. P. Kovalivsky (1895 – 1969), the prominent Ukrainian source researcher have been analysed in this article. They permitted the scientist to make a basis for the new perspective approach to study of pre-Cristian cults in Old Ukraine and to prove the trustworthy of information of the Arabian traveler of X century Ahmed ibn Fadlan.

Професор Харківського університету А.П. Ковалівський (1895 – 1969) відомий перш за все як автор першого наукового перекладу тексту опису подорожі Ахмеда ібн Фадлана на Волгу за Мешхедським рукописом, який він доповнив ґрунтовними коментарями, намагаючись